

Ženski samostani na Slovenskem

Stane Granda*

1.02 Pregledni znanstveni članek
UDK 27-788-055.2(497.4)

Stane Granda: Ženski samostani na Slovenskem. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 89=54(2018), 3, str. 5–17

Članek predstavlja zgodovino redovništva na Slovenskem s poudarkom na ženskih samostanih, položaju žensk v katoliški cerkvi na Slovenskem in ženskem redovništvu v stari Jugoslaviji. Avtor ugotavlja, da je zgodovina ženskega redovništva del t. i. ženskega vprašanja, ki je danes v Sloveniji zelo popularno, zgodovinsko gledano pa je bilo tudi izrazito ideološko.

Ključne besede: katoliška cerkev, zgodovina, samostani, ženske redovne skupnosti, šolske sestre

1.02 Review Article
UDC 27-788-055.2(497.4)

Stane Granda: Women Monasteries in Slovenia. Review for History and Ethnography, Maribor 89=54(2018), 3, pp. 5–17

The article presents the history of monasticism in Slovenia with the emphasis on women monasteries, the position of women in the Catholic Church, and on the women monasticism in old Yugoslavia. The author determines that the history of women monasticism is a part of the so-called woman question, which is nowadays very popular in Slovenia and which was historically speaking distinctly ideological.

Key words: Catholic Church, history, monasteries, female religious communities, School Sisters

* red. prof. dr. Stane Granda, Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistične študije, Oddelek za kulturno zgodovino, Vipavska 13, SI 5000 Nova Gorica, granda.stanko@gmail.com

UVOD

Med prvimi cerkvenimi vici v Rimu je pogosto slišati tudi, da niti sv. Oče ne ve, koliko je ženskih redov. Šala gor ali dol, dejstvo je, da Kolar (2005: 287) v statističnem izkazu, ki ga je priredil po *Annuario Statisticum Ecclesiae 2002*, navaja natančno število moških redovnih skupnosti in v njih živečih ali z njimi povezanim številom redovnikov in drugih oseb; za ženske ustanove posvečenega življenja navaja število samostanov ali skupnosti, ne pa redovnih skupnosti. O samostanih na Slovenskem, tudi ženskih, so, med drugimi, pisali Kogoj, (2004), Hančič (2005) in Mlinarič (2005). Samostani seveda niso samo predmet študij zgodovinarjev, ampak tudi teologov, umetnostnih zgodovinarjev, muzikologov, filozofov, sociologov religije ... Kljub obsežnim raziskavam v preteklosti smo še vedno priča novim odkritjem. Med njih nedvomno sodi Štihova (2005) raziskava samostana dominikank v Kopru iz začetka 10. stoletja. V zadnjem času je narejenih tudi veliko raziskav o ukinitju in omejevanju dela redovnih skupnosti po II. svetovni vojni. Prvenstvo, kljub številnim člankom v preteklosti, pripada Tamari Griesser Pečar (2005: 599–618), ki je izčrpno pisala o preganjanju ženskih. Ravnanje oblasti je bilo zločinsko. Uporabljali so skrajno žaljive metode in sredstva. Posebno so se izživljali nad nunami v taboriščih, posebno v kočevskem Ferdrengu. To področje sistematično raziskuje Karla Pacek, ki še piše zgodovino Slovenske province Družbe hčera krščanske ljubezni oz. sester usmiljenk – od druge polovice 19. stoletja do leta 1948 so imele pomembno vlogo na področju zdravstva, sociale in karitativnosti. Knjiga naj bi izšla aprila 2019, ob stoletnici ustanovitve Družbe. Na normalizacijo pogledov na redovnice kažejo tudi razne podrobnosti, npr. tudi izid monografije o sestri Hermini (Justini) Pacek (Pacek 2016). Fotografije med letoma 1957 in 1987 prikazujejo življenje sosester, sorodnikov in njeno delovanje v Sloveniji, v Srbiji in na Kosovu. Po osamosvojitvi je slovensko javnost razburila tudi usoda Studenic, ki kaže na odnos »demokratične« Slovenije do Cerkve na Slovenskem – žal je k temu veliko pripomogla tudi Cerkev. V zadnjem času je skoraj neopazno »izginil« uršulinski samostan v Gorici, materni samostan ljubljanskih uršulink. K sreči je rešen vsaj arhiv.

V splošnih pregledih slovenske in siceršnje zgodovine nimamo ocene, kako so moški in ženski samostani prispevali k slovenski vernosti, kulturi, izobraževanju in socialni ter zdravstveni oskrbi.

ŽENSKA V KATOLIŠKI CERKVI

Vprašanje ženskih samostanov odpira številna vprašanja. Od širših, mednarodnih in večnih, to je na primer vloga žensk v katoliški cerkvi (Furlan-Štante 2013: 241–249) do vloge samostanov in ženskih posebej v slovenskem prostoru.

O vlogi ženske v Cerkvi je zelo veliko napisanega. Najlepša je gotovo misel apostola Pavla: »Ni ne moškega ne ženske, ne sužnja ne svobodnjaka, kajti vsi ste eden v Kristusu Jezusu.« (Gal. 3,28) Apostol Pavel pa v istem pismu zapiše, naj se dajo ženske poučiti tiho in z vso vdanostjo. To seveda ni isto, in tako je tudi danes. Tako imamo čudovito izjavo sedanjega sv. Očeta: »Vloga ženske v Cerkvi ne vključuje le materinstva, vloge družinske matere, ampak je močnejša.« Cerkev brez žensk je po papeževih besedah kot apostolski zbor brez Marije: »Vloga ženske v cerkvi ne vključuje le materinstva, vloge družinske matere, ampak je močnejša: je ikona Device, ikona Marije, je tista, ki Cerkvi pomaga, da raste!« Sveti oče je poudaril, da se vloge ženske v Cerkvi ne sme omejiti le na to, da je mati in delavka: »Pomislite, da je Marija pomembnejša od apostolov! Je pomembnejša! Tudi Cerkev je ženskega spola: je Cerkev, žena, mati.« Izpostavil je pomen ženske karizme, ki lahko obogati Cerkev: »Ne moremo razumeti Cerkve brez žensk, in sicer gre za ženske, ki so aktivne v Cerkvi.« Po njegovih besedah bo treba globoko preučiti teologijo ženske: »Vloge ženske v Cerkvi ne moremo omejiti le na to, da bodo delovale kot ministrantke, predsednice Karitas, katehistinje.« Gre namreč za veliko več, tudi gledano mistično v luči teologije ženske. Glede duhovniškega posvečevanja ženske je po papeževih besedah Cerkev že spregovorila in je rekla *Ne!* To je izrekel Janez Pavel II., in sicer v dokončni obliki; vendar pa je po drugi strani vloga ženske po papeževih besedah še pomembnejša: »Marija je bila najpomembnejša med apostoli, bila je pomembnejša od škofov, diakonov in duhovnikov. Ženska v Cerkvi je pomembnejša od škofov in duhovnikov«, je dejal papež in dodal, da moramo vlogo ženske šele odkriti (Debevec 2013).

V Katoliški cerkvi številne redovnice po navedbah vatikanske revije *Donne, Chiesa, Mondo* (*Ženske, Cerkev, svet* – priloga časnika *L'Osservatore Romano*) delajo za premalo ali nič denarja. Poleg tega njihovo delo pogosto ni dovolj cenjeno, povzema najnovejša številka omenjene revije. Mnogi duhovniki redovnice obravnavajo kot služkinje, se pritožujejo sestre, ki so v prispevku prišle do besede (Družina 2017). Za tem pogosto stoji predstava, »da je duhovnik vse, redovnica pa nič. Klerikalizem ubija Cerkev.« Mnenjsko nasprotje v Družini nas lahko zapelje v neskončno razmišljanje, ki pa je nepotrebno. Cerkev smo ljudje in v našem življenju se kaže naša/človeška narava. Zelo lepo je govoriti lepe in globoke misli, neskončno radi jim prisluhnemo, slovenski katoličani smo v tem verjetno vodilni na svetu, toda dejstvo je, da moramo

človeka soditi po tem, kaj in kako dela in ne, kaj govori. Janez Trdina, ki je imel dolg in umazan jezik in je takim govoricam rad prisluhnil, je zapisal trditev nekega Dolenjca v gostilni, da so svetnice iz vseh poklicev, samo iz »farovških« kuharic ni nobene. Naš resničen odnos do žensk (in ženskih oseb posvečenega življenja še posebej) je odraz naših življenjskih izkušenj, vzgoje in kulture. Ni popolnega človeka, toda to ne pomeni, da smemo spregledati, da je človek višek božjega stvarjenja. Tehtnih in manj tehtnih razprav o tem vprašanju je veliko, zdi pa se, da o njih največ pove mesto Marije in žensk v križevem potu. Kar pet postaj jih omenja. Ženske so tudi kronska fizična priča o vstajenju.

ŽENSKI SAMOSTANI

Glede zgodovinskega pomena vloge ženskih samostanov v naši zgodovini ne moremo mimo temeljnega dejstva, da so letnice njihovega nastanka mejniki v naši zgodovini. Znano je dejstvo, da mnogi nasprotujejo tistim redovnim skupnostim, ki nimajo socialnih in prosvetnih nalog, ki so kontemplativni. Če so taki pogledi nekaj veljali za sodobne, prosvetljene, ima današnji čas skoraj več občudovanja do kontemplativnih, kjer prevladujejo molk in spokornost, zbranost duha in klavzura. Tudi samostansko življenje je podvrženo samostanski modi, tj. času in prostoru. Časi prinašajo nove potrebe in temu se je vedno v zgodovini moralo prilagajati tudi redovništvo. V mnogih primerih je nadomeščalo nezadostno razvite državne strukture. Danes bi morali veliko bolj razmišljati o naraščanju povprečnega staranja prebivalstva in oskrbi starejših, saj za delo z njimi potrebujemo predvsem nesebične človekoljubne ljudi.

Marija Pivec Stele (1940: 151–157) je sestavila obsežen seznam dotedanje strokovne literature o ženskih samostanih po sklopih: (1) stari samostani, ki ne obstajajo več, (2) stari samostani, ki še obstajajo in (3) samostani starih redov, ki so pri nas šele nedavno nastali. Gre za (a) benediktinsko obdobje z različnimi vejami, (b) dobo redov sv. Frančiška Asiškega in sv. Dominika ter (c) dobo redov, nastalih po protestantizmu. Med ženskimi benediktinskimi samostani omenja leta 1041 ustanovljen samostan v Ogleju, leta 1043 ustanovljeno Krko, 1278 v Trstu, leta 1332 v Gornjem Gradu (kar pa je vprašljivo). Benediktinke, podobno kot njihov moški del, pri nas ni prišel do »polnega razmaha«. Moški benediktinci znotraj današnjega slovenskega ozemlja res niso bili pretirano uspešni, to pa ne drži za samostane na naši zahodni in severni etnični meji. Dominikanke so prišle na slovensko ozemlje, ne pa tudi cistercijanke in kartuzijanke. Dominikancev je bilo pri nas malo (Ptuj), zato pa toliko več ženskih redov. Dominikanke (korske sestre) so nastale leta 1206.

Že v prvi polovici tega stoletja so nastali velesovski, studeniški in marenberški samostan. Velesovo je bilo ustanovljeno leta 1238. Poleg Stične je bil najbogatejši samostan na Kranjskem. Leta 1504 je dovolil patriarh na prošnjo kranjskega plemstva ustanoviti zavod za vzgojo plemiških hčera, ki je bil ukinjen leta 1782. Pred letom 1245 so bile ustanovljene Studenice pri Poljčanah, ki so bile v 14. in 15. stoletju najbogatejši samostan na Štajerskem. V njem je bilo tudi veliko deklet iz hrvaških plemiških družin, ker je v samostanu prevladoval slovenski jezik. Leta 1782 je bil samostan razpuščen. Samostan Marenberg (Radlje ob Dravi) je bil ustanovljen leta 1257 za plemiška dekleta iz Štajerske in Koroške, razpuščen je bil leta 1782.

Klarise, drugi red sv. Frančiška Asiškega, ki ga je ustanovil sv. Frančišek skupaj s sv. Klaro leta 1212, so imele na našem ozemlju šest samostanov: Mekinje, Št. Vid ob Glini, Celje, Škofjo Loko, Ljubljano in Gorico (prvi štirje so iz 14. stoletja, zadnja dva iz 17. stoletja). Mekinje so nastale leta 1300 – redovnice so pripadale plemiškim rodbinam, opatica je bila leta 1579 dvignjena v prelatski stan; samostan so razpustili leta 1782.

Št. Vid ob Glini na Koroškem je bil ustanovljen med letoma 1320 in 1330; leta 1543 poročila o njem usahnejo – verjetno je takrat prenehal in bil spremenjen v bolnišnico, ki se je vzdrževala z njegovim premoženjem. Bolnišnica je v 17. stoletju postala last jezuitskega kolegija v Celovcu.

Celje omenja osamljena listina iz 1329, obstaja pa tudi ustno izročilo, da »je bil v eni stranskih ulic nunski samostan«.

Škofjeloški samostan klaris je bil ustanovljen 1358. Leta 1782 so jožefinske odredbe zatrle tudi Škofjo Loko, del klaris pa je prestopil k uršulinkam.

V Ljubljani so položili temeljni kamen za samostan klaris leta 1648. Ustanovitelj je bil Mihael Friderik Hiller, doktor prava, ki je zapustil 60.000 fl. v ta namen. Ko so ljubljanski samostan klaris leta 1782 ukinili, je v zapisniku poudarjena njegova obsežna ekonomija. Poslopje je postalo vojaška bolnica in nato provijantno skladišče do zidanja bloka Ljubljanske kreditne banke, palače Viktorije, Praštadione in Poštne hranilnice.

Deželni stanovi v Gorici so že leta 1623 želeli ustanoviti samostan klaris, a šele čez 30 let, leta 1653, je bilo poslopje gotovo in gospodarska podlaga ugotovljena; samostan je bil ukinjen leta 1782.

V samostanih je cvetela umetnostna obrt – škofjeloški samostan klaris je znam po vezenju paramentov in izdelovanju voščenih kipcev –, vsi pa so imeli obsežne arhive ter velike knjižnice, ker so nune mnogo prepisovale. O tem ne vemo veliko, ohranjeni so le rokopisi iz Marenberga, knjige iz Studenic so v graški univerzitetni biblioteki, med tem ko ljubljanska univerzitetna biblioteka nima nobene knjige iz Velesovega ali Mekinje, čeprav se knjižnice omenjajo v zapisnikih oz. inventarjih ob razpustu; verjetno so bile prodane branjevcem po 1 funt 8° za 1 kr., kot poroča eden izmed komisarjev.

Elizabetinke, sestre za strežbo bolnikom (noša: rjav habit, črn pajčolan), ki pripadajo 3. redu sv. Frančiška Asiškega, so dobile leta 1770 svoj samostan v Celovcu. Zavod je rešila nadvojvodinja Marijana, hčerka cesarice Marije Terezije, ki je od 1781 do svoje smrti 1789 živela pri samostanu in mu tako izdatno pomagala, tako da velja za drugo ustanoviteljico. Število postelj je takrat narastlo na 24 in ker je bil zavod koristen, je preživel tudi jožefinske reforme ter se še povečal.

V Beljaku je leta 1751 pet žen sklenilo pogodbo za doživljenjsko skupno življenje in cerkvena oblast je pogodbo potrdila. Kupile so hišo, otvorile šolo za deklince, ki je postala 1776 normalna šola, 1788 pa se je preselila v razpuščeni minoritski samostan. Število članic je naraščalo, vendar pa je bilo združenje, ko še ni bilo samostana, med francosko zasedbo leta 1810 ukinjeno.

Celestinke (prvotno ime anuncijate), so se naselile v Mariboru leta 1760. Ustanoviteljica mariborskega samostana je bila Marija Karolina r. Manzador. 1759 je dobila dovoljenje cesarice Marije Terezije za samostan in za dekliško šolo na stroške samostana. Kupile so hišo na Koroški cesti, jo preuredile v samostan in šolo in prizidale na severni strani ob Gospejni ulici (stara Frauengasse) cerkev Marijinega Oznanjenja. Leta 1782 je bil njihov samostan v okviru jožefinskih reform ukinjen. Poslopje so najprej določili za vojašnico, leta 1814 pa prodali kresiji; tudi Cerkev je bila prodana in leta 1865 je postala protestantska molilnica; danes je v privatnih rokah, in sicer je poslopje znano po imenu palača Godl-Lonoy.

Doba katoliške reforme si je prizadevala za vzgojo mladine: za vzgoje moške mladine je skrbel novo ustanovljeni jezuitski red, za vzgojo ženske mladine pa novo ustanovljeni uršulinski red. Uršulinke, ustanovljene leta 1535 od sv. Angele Merici v Bresciji, da bi učile in vzgajale otroke, imajo na našem ozemlju pet hiš v časovnem redu: Celovec, Gorica, Ljubljana, Škofja Loka, Mekinje. Celovec je sprejel prve uršulinke 1670; tam so odprle dekliško šolo, leta 1678 so se preselile v nov samostan poleg stanovske cerkve sv. Duha v Uršulinski ulici. Imeli so otroški vrtec, ljudsko in meščansko šolo, učiteljišče (od 1902) in osemrazredno gimnazijo (od 1928). Vse te šole so leta 1938 postale državne, enako tudi od leta 1939 sirotišnica (ustanovljena 1862).

V Gorici je bil uršulinski samostan ustanovljen leta 1672. Z Dunaja je prišlo pet redovnic, med njimi prednica Katarina Lambertina, ki je že uredila nove samostane v Pragi, v Gradcu in na Dunaju. Začetne težave so bile tako velike, da so redovnice hotele zapustiti Gorico, vendar pa so po srečnem naključju dobile prostor za zidavo samostana in cerkve, ki je bila posvečena sv. Uršuli in blagoslovljena 1683. Prvotna šola se je leta 1778 razvila v normalno šolo, leta 1862 se ji je pridružilo učiteljišče. V prvi svetovni vojni sta bila uničena cerkev in samostan v Uršulinski ulici. Nova stavba je bila zgrajena na Via Palladio – Monte Santo in uršulinke so se vanjo vselile leta 1927. Imele so

vrtec, ljudsko šolo, strokovno šolo, specialno šolo za vrtnarice, penzionat in razne tečaje. Sedaj jih zaradi pomanjkanja poklicev ni več.

Ustanoviteljica samostana v Ljubljani sta ena največjih novoveških dobrotnikov Cerkve na Slovenskem Jakob pl. Schellenburg in njegova žena Ana Katarina r. Hofstetter Schellenburg. Dala na sta denar za nakup zemljišča in zidavo samostana in cerkve, ki je posvečena sv. Trojici. Leta 1702 je prišlo pet redovnic s prednico Margareto Eleonoro iz Gorice. Znano je, da so se z Vrhnike v Ljubljano pripeljale z čolni. Stanovale so v hiši ustanoviteljev, 1703 so se začasno preselile v Ederjevo hišo (poleg samostana klaris) in osnovale prvo javno dekliško šolo v Ljubljani. Schellenburg je med tem kupil tri vrtove in staro hišo na Kongresnem trgu, kamor so se 1707 preselile. Leta 1713 je bil položen temeljni kamen za samostan, leta 1718 pa za cerkev, ki je bila dograjena leta 1728. Šola se je razvila zelo ugodno, celo čas francoske Ilirije ji je prinesel pohvalo. Leta 1855 je bila štirirazrednica, od 1871 do 1883 petrazrednica, leta 1894 se je razdelila na osnovno in meščansko šolo, 1884 dobijo otroški vrtec, 1894 učiteljišče, nazadnje še gimnazijo. Šlo je za eno največjih tovrstnih ženskih ustanov v monarhiji. Uršulinke so duhovno podobo Ljubljane izjemno zaznamovale. Žal večina mladih, če sploh, pozna njeno usodo le iz ozadja Prešernove pesmi *Nuna in kanarček*.

V Škofji Loki so uršulinke leta 1782 prevzele ukinjeni samostan klaris, leta 1783 so odprle zunanjo šolo in ustanovile posebne tečaje za deklice iz okolice, leta 1909 pa še učiteljišče. Leta 1890 so kupile grad in ga preuredile. Imele so vrtec, osnovno in meščansko šolo, kmetijsko-gospodinjsko šolo in penzionat. Nekatere redovnice so odšle v misijone. Znano je, da je škof Jeglič posebno skrbel za raven in kvaliteto njihovih hišnih duhovnikov.

Mekinje je kupil ljubljanski samostan leta 1902 od lastnika barona Apfaltrerna. 1903 so uršulinke ustanovile osemrazredno osnovno šolo, ki se je leta 1919 razdelila na osnovno in meščansko šolo. Tam je bil skupni noviciat jugoslovanske uršulinske province, h kateri spadata še samostana v Varaždinu (ustanovljen leta 1703) in v Zagrebu (ustanovljen leta 1933).

Uršulinke so ob skrbi za šolstvo opravljale tudi pomembno kulturno vlogo v svojih okoljih. Druga prednica ljubljanskih uršulink, Rozalija Lanthieri, je poklonila ustanoviteljici Schellenburg majhen nemški molitvenik, deloma preveden iz francoščine in natisnjen leta 1726 v Ljubljani. V škofjeloških šolskih poročilih so omenjane pesmice in igre v prozi ter sestavki redovnic v nemščini, že leta 1850 pa Bleiweisove *Novice* pohvalijo »pravo ljubezen do domačega jezika gospej učiteljic v ljubljanskih nunskih šolah«. Josipina Strus in Alojzija Petrič sta bili slikarki, učenki slikarja Langusa, Eleonora Hudovernik je bila skladateljica, Luitgarda Rihar je leta izdala *Vrlo gospodinjo*, Stanislava Skvarča, pesnica, isto leto Spomenico ob 200-letnici uršulinskega samostana v Ljubljani, Elizabeta Kremžar, ki predstavlja posebno smer v naši poeziji,

pa je izdala več zbirk pesmi. Številne so uglasbene. Klementina Kastelic je namenila Sv. Angeli Merici in njenemu delu ob 400-letnici uršulinskega reda posebno monografijo.

Zakon z dne 22. decembra 1826 je v Avstriji ponovno dovolil čisto kontemplativne redove in tako sta nastali pri nas dve naselbini: karmeličanke na Selu in magdalenke na Studenicah.

Karmeličanke (noša: habit rjav, pajčolan črn, plašč bel) je leta 1452 ustanovil karmeličanski general J. Soreth, reformirala pa jih je sv. Terezija Španska. Na Selu pri Ljubljani so imele karmel, ki ga je leta 1889 ustanovila Ljubljanka Kristina Bernard – prve redovnice so prišle iz karmela v Baumgartnu pri Dunaju. Leta 1890 in 1891 so zidali cerkev, ki je posvečena sv. Jožefu, po potresu leta 1895 je bilo potrebno ponovno zgraditi prvo nadstropje samostana. Naloga reda je molitev in žrtev za cerkev, zlasti za škofijo, v kateri se nahaja samostan. Karmeličanke na Selu so izdale vrsto prevodov in originalnih del duhovne vsebine, leta 1939, ob svoji 50-letnici, pa Karmelske spomine. Danes so na Sori in pri Mirni Peči.

Magdalenke (noša pri nas: habit bel, pajčolan črn) so nastale v 13. stoletju – ustanovitelj ni znan –, ko naj bi se začela močneje širiti prostitucija. Poleg samoposvetitve svojih članic imajo dodaten namen »zadostiti«
krivdo padlega ženstva. Niso bile številne, saj sta pred II. vojno obstajala samo dva samostana tega reda: eden v Laubanu v Gornji Šleziji, ki je materna hiša Studenic. Poljske magdalenke so kupile leta 1885 opuščeni samostan dominikank. Vodile so lastno ekonomijo, korarice so se ukvarjale tudi z ročnim delom, zlasti z izdelovanjem mašnih paramentov. Nekaj časa so imele tudi grad Rako:

Velike naselbine dominikank in najstarejše naselbine klaris so ustanovljene daleč od mest in njihova gospodarska podlaga je naturalna. Mlajše naselbine klaris in vse ustanove mlajših redov pa imajo že mestni značaj in podlaga njihove ustanovitve je denarna, že dominikanke in klarise se pečajo s poukom deklic, čeprav je ta pouk omejen na pripadnice plemiških krogov, z nastopom uršulink se pa razširja krog učenk najprej na meščanska, potem na kmečka dekleta in sicer – v začetku – v času, ko so bile državne dekliske šole še prav redke. Končno lahko ugotovimo, da je število samostanov, ki so popolnoma zginili, razmeroma majhno, del se je pa ohranil, v nekoliko spremenjeni obliki, v sorodnih rokah. (Juhant, Valenčič 1994: 288)

19. stoletje je v naši zgodovini izjemno prelomno. Šlo je za nacionalno in socialno problematiko, ki jo določata odprava fevdalizma in začetek delavskega gibanja, na slovensko ozemlje pa je prišlo več ženskih redov in kongregacij, ki so doživeli velik razcvet. Ženski redovi na Slovenskem so posledica globalnih sprememb v evropski družbi, manj pa Cerkve, ki je počasi (pogosto pa tudi ne) dojemala globalne spremembe časa in prostora. Med redkimi izjemami je bil škof Anton Martin Slomšek, ki je izjemno cenil vlogo žensk in mater v slovenskih družinah. Bil je tudi med prvimi, ki je daljnovidno slutil, da bo

meščanska družba vlogo žensk povečala. Zaradi socialnih in pastoralnih potreb si je zelo prizadeval za prihod ženskih redovnih skupnosti med Slovence. Papež Janez XXIII. je leta 1963 z okrožnico *Mir na zemlji presenetil* z mislijo, da je nastop žene v javnosti eno od znamenj časa.

REDOVNIŠTVO V STARI JUGOSLAVIJI

Stara Jugoslavija predstavlja v razvoju ženskega redovništva posebno zgodovinsko obdobje. Dovolj zgovorna je opomba:

Postojanke šolskih sester, usmiljenk, Marijinih sester, sester križniškega reda, frančiškank misijonark, šolskih sester de Notre Dame itd. so tako številne, da obsega njih naštevanje v novem občnem šematizmu katoliške cerkve v Jugoslaviji 25 strani, in da zahtevajo posebno obravnavo. Zelo negativno je delovalo razkosanje slovenskega ozemlja med Italijo, Avstrijo in Jugoslavijo. Mnoge nune so odšle v Beograd in druge kraje v Jugoslavije. Slovenske sestre so predstavljale nekakšno katoliško »predstražo«, ki pa ni prinesla rezultatov, ki so jih nekateri tiho želeli. Kljub temu pa so v marsikaterem okolju pomagale ustvariti dober glas o Slovencih. Številne so odšle tudi v tujino, zlasti misijone. (Šematizem 1939)

II. svetovna vojna je ženske samostane zelo prizadela. Nacisti so jih zelo preganjali, njihovo delo pa so po II. svetovni vojni poglobljeno nadaljevali komunisti, zato so se nekatere sestre umaknile v tujino. Mnoge so pokazale izjemno junaštvo. Rdeči oblastniki so jih onemogočali v poslanstvu, prepovedovali, prostorsko utesnjevali ali pa selili na področja, kjer ni bilo možno preživeti. Trpljenje nun v komunizmu vse do danes ni dovolj natančno popisano.

Po šematizmu za leto 2017 (Letopis 2017: 900), ki prikazuje stanje na dan 1. 1. 2017, so v naši državi naslednje ženske redovne skupnosti: dominikanke, frančiškanke, usmiljenke, salizejanke, karmeličanke, klarise, bolniške sestre, misijonarke ljubezni, šolske sestre de Notre Dame, križniške sestre, sestre svetega križa, skupnost Loyola, šolske sestre in uršulinke.

(1) Dominikanke sv. Katarine Sienske (OP) so bile ustanovljene 1852 v Franciji. V Sloveniji živijo njene pripadnice v Piranu in Petrovčah. (2) Frančiškanke brezmadežnega spočetja (FSB) ali slovenjebistriške šolske sestre so bile ustanovljene leta 1843 v Gradcu. Prvotno so se imenovale šolske sestre III. reda. Pri nas so od 1869, ko so se naselile pri sv. Petru v Mariboru; od 1923 so samostojna provinca, od 2014 samostojni vikariat. Navzoče so na Brezjah, v Ljubljani, Slovenski Bistrici, Veržēju, Beltincih. Njihova Črnogorska provinca ima svojo hišo v Krškem. (4) Frančiškanke Marijine misionarke (FMM) so bile ustanovljene leta 1877 v Franciji. Pripadajo III. redu sv. Frančiška. Pri nas imajo postojanke v Ljubljani in Celju. Leta 1947 so se morale izseliti. Odšle so v Francijo, vrnile pa so se 1992. (5) Hčere krščanske ljubezni (HKL) ali Usmiljene sestre sv. Vincencija Pavelskega so bile ustanovljene leta 1633 v Franciji,

1843 so prišle v Maribor, 1852 v Ljubljano; 1919 je nastala samostojna jugoslovanska provinca, med letoma 1948 in 1991 so imele svoj center v Beogradu, ker so bile v Sloveniji onemogočene. Sedaj imajo svoje sedeže v Sv. Jakobu ob Savi, Breznici, Ljubljani, Mengšu, Cerkljah, Kočevju, Celju, na Mirnu. (6) Hčere Marije Pomočnice ali Don Boskove Salezijanke (FMA). Leta 1872 so začele delovati v severni Italiji, od leta 1936 so v Sloveniji. Od leta 1987 imajo skupaj z Hrvaško svojo provinco; samostane imajo na Bledu, dva v Ljubljani, Radljah ob Dravi, Murski Soboti in Novem mestu. (7) Karmeličanke, ustanovljene v 16. stoletju v Španiji, so prišle na slovenska tla leta 1889. Naselile so se v Selo na Mostah. 1948 je bil samostan razpuščen, 1967 so se vrnile v Mengeš, 1986 je bil dograjen nov samostan v Sori, 1997 pa je nastal še nov karmel v Mirni Peči. (8) Klarise (OSC) so se po razpustu konec 18. stoletja, leta 1978 vrnile v Zagreb in od tam so tri prišle v Nazarje. Njihovi skupnosti sta sedaj še v Ljubljani in v Turnišču. (9) Družba Marijinih sester čudodelne svetinje ali Marijine bolniške (MS) sestre so bile ustanovljene 1878 v Ljubljani. Izšle so iz avstro-ogrške province usmiljenih sester. Do leta 1926 so delovale pod okriljem hčera krščanske ljubezni, od takrat so samostojen red. Danes so v Ljubljani (Štepanjsko naselje in Dobrova) in Mariboru. (10) Misijonarke ljubezni (ML) so nastale 1948 v Indiji. 1987 so prišle v Ljubljano. (11) Notredamske sestre (ND) ali šolske sestre de Notre Dame so nastale v 16. stoletju kot korne sestre v Franciji oziroma 1833 na Bavarskem kot kongregacija. V Ljubljani sta dve skupnosti v Kosezah in dve v Novem mestu, ena v Šentjerneju in Ilirski Bistrici. (12) Sestre Križniškega reda (SKR) ali Križniške sestre imajo od 1918 v Ormožu samostojno provinco; tam so imele bolnico, v skupnicah pa so v Ljutomeru, Celju in Metliki. (13) Sestre sv. Križa (SSK) so bile ustanovljene 1852 v Švici, v Sloveniji so v Mali Loki pri Domžalah. (14) V Sloveniji je tudi skupnost Loyola (SL), in sicer v Ljubljani, Mariboru in Šentjerneju. (15) Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa kralja (ŠSFKK) ali Mariborske šolske sestre so v Maribor prišle 1864 in se pod vodstvom s. Margarete Puhar osamosvojile od graških; leta 1941 so morale preseliti materno hišo v Rim, danes pa so sestre v Šturjah, na Brezjah, v Kranju, Vodichah in Trebnjem, dve skupnosti pa v Mariboru in Ljubljani. (16) Uršulinke imajo dve skupnosti v Ljubljani, sv. Duh pri Škofji Loki, Mariboru in v Izoli.

ZAKLJUČEK

Zgodovina ženskega redovništva je tudi del ženskega vprašanja, ki je danes v Sloveniji zelo popularno. Žal je izrazito ideološko, pod vplivom teorije spolov, sicer pa mu ne moremo očitati nerelevantnosti. Kot kaže primer Karle Pacek, še uglašeno, a se zdi, da je njihova prihodnost bolj svetla.

Pogled na žensko v slovenski zgodovini je še zelo neizdelan in pod vplivom tujih teorij. Slovenska ženska je imela v preteklosti zaradi socialne strukture popolnoma drugačno vlogo, kot je splošno prepričanje. Kmetije niso omogočale preživetja, moški so morali iskati dodatne vire preživetja izven kmetijstva, zato je bilo v mnogih, če ne celo večini primerov vodenje kmetij na ženskih plečih.

Tudi ženski samostani, zlasti tisti, v katerih niso prevladovala plemiška dekleta, so odigrali izjemno vlogo. Vstop v samostan je bil za dekleta družbeni in intelektualni vzpon, ki tega na kmetih ali v mestu ne bi nikoli doživeli. Tudi dekleta, ki so le služila v samostanih in so si kasneje omislile lastne družine, so imele prednostni družbeni položaj in ugled. Pomembno je tudi šolanje ženske mladine in še posebno skrb za zavržene otroke, še zlasti za fizično prizadete, na primer gluhoneme. Vsekakor bo potrebnih še veliko raziskav, da bomo dobili podobo zgodovine, ki bo ustrezno upoštevala vlogo samostanskih skupnosti in posameznih članic ženskih redov.

LITERATURA

ANNUARIUM STATISTICUM ECCLESIAE, 2002: *Secreteria Status – Rationarium Generale Ecclesiae. Annuario Statisticum Ecclesiae*. Libreria Editrice Vaticana.

Marjana DEBEVEC, 2013: Papež: Vloga ženske v Cerkvi ne vključuje le materinstva, vloga družinske matere, ampak je močnejša. *Radio Ognjišče*. Objavljeno 15. 08. 2013, ob 09:18. <http://radio.ognjisce.si/sl/145/svet/11418/>

DRUŽINA 2017: Več posluha za Ženske po svetu. *Družina* 12/66, 19. 3. 2017.

Nadja FURLAN-ŠTANTE, 2013: »Opolnomočenje« žensk v katoliški Cerkvi po drugem vatikanskem koncilu. *Bogoslovni vestnik* 73/2, 241–249.

Damjan HANČIČ, 2005: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

Janez JUHANT, Rafko VALENČIČ, 1994: *Družbeni nauk Cerkev*. Ur. Janez Juhant in Rafko Valenčič. Celje: Mohorjeva družba.

Marija Jasna KOGOJ, 2004: *Uršulinski samostan v Ljubljani na prehodu iz avtonomije v Rimsko unijo s posebnim poudarkom na šolstvu med leti 1868 in 1918*. Doktorska disertacija. Ljubljana: M. Kogoj; Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.

Bogdan KOLAR, 2005: *Iskalci Boga*. Celje: Mohorjeva družba.

LETOPIS, 2017: Letopis Katoliške cerkve v Sloveniji 2017; stanje 1. januar 2017, zadnje spremembe maj 2017; za interno uporabo (Nad)škofij Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, redovnih skupnosti in drugih navedenih ustanov. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca.

Jože MLINARIČ, 2005: *Studeniški dominikanski samostan ok. 1245–1782*. Celje: Društvo Mohorjeva družba; Celjska Mohorjeva družba.

Hermína PACEK, 2016: *Sestra Hermína (Justína) Páček, 1931–2016. Prvá fotografínja med sestrami usmiljenkami*, Ur. Dejan Vončina. Stična: Muzej krščanstva na Slovenskem.

Tamara Griesser PEČAR, 2005: *Cerkev na zatožni klopi. Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina.

Melita PIVEC-STELE, 1940: Starejši ženski samostani v Sloveniji. *Kronika slovenskih mest* 7, 151–157.

ŠEMATIZEM, 1939 = Opći šematizam katoličke Crkve u Jugoslaviji. Sarajevo: Akademija »Regina Apostolorum«.

Peter ŠTIH, 2005: Ženski samostan v Kopru leta 908. Prezrta najstarejša monastična ustanova na ozemlju Republike Slovenije. *Ad fontes. Otoprečev zbornik*. Ur. Darja Mihelič. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 43–60.

WOMEN MONASTERIES IN SLOVENIA

Summary

The history of monasteries is one of the pillars of each nation's cultural history. The development of monasteries is the simplest chronology of integration of our region in the Slovene, and after the Schism of 1054 also in the West European culture. With the establishment of the Dominican order, four women communities were formed in Slovenia and their main activity was the education of female youth.

The development of women studies in Slovenia in the last decades should have a positive influence also on the female religious communities, but due to highly ideological and feminist background, this was not the case. Sticking to *Ora et labora* – and be quiet, woman! proves to be anti-Christian and speaks in favour of understanding history on the basis of a person's speaking (not working). The Ljubljana Ursuline monastery, once one of the greatest central European educational establishments for women, is today being totally ignored.

The Slovene history is closely connected to female religious communities. In 1043, St. Hemma of Gurk founded the Benedictine monastery, which was the foundation of the Diocese of Gurk-Klagenfurt, established in 1072. The archive of the Velesovo Dominicans is very important for our mediaeval past. Prešern's views on Ljubljana Ursuline order was poetised in one of the first "Song of the Songs" in the female literary creativity.

The history of monastery communities for women in Slovenia goes back to the antique Emona, continues in Koper and reaches a typical European population structure with communities of female Benedictines, Clares and female Dominicans. Their settlement in the mediaeval towns creates bourgeoisie culture and shapes better conditions for an easier social position for women in our region. With employing monastery staff in bigger female religious communities that were active in the medical, educational and social field, new possibilities for employment and professional education of girls from the countryside (assistant nurses, cleaners, cooks, gardeners, stable girls, cellar women, jobs in prisons for women) were possible. Female religious communities became a part of the Slovene civilisation and culture, but also victims of the communist revolution. They are searching for a new identity in the democratic society of the Republic of Slovenia, for their position in every democratic society is permanently guaranteed. It's considered to be a calling and adapting to new circumstances, and their work still, as in the old times, exceeds available physical and spiritual powers of female religious communities.

FRAUENKLÖSTER IN SLOWENIEN

Zusammenfassung

Die Geschichte der Klöster ist eine der Säulen der Kulturgeschichte jeder Nation. Ihre Entstehung ist die einfachste Chronologie der Verflechtung unseres Gebietes mit der slowenischen und nach dem Schisma im Jahr 1054 auch mit der westeuropäischen Kultur. Nach der Entstehung des dominikanischen Ordens bildeten sich bei uns vier Frauenorden, die junge Frauen unterrichteten.

Die Entwicklung der Frauenforschung in Slowenien in den letzten Jahrzehnten müsste auch eine positive Auswirkung auf die Frauenorden haben, doch das war wegen der äußerst ideologischen und feministischen Grundlage nicht der Fall. Das Insistieren bei *Ora et labora* – und *schwiege, Frau!* beweist die Antichristlichkeit und das Empfinden der Geschichte aufgrund des Redens (und nicht des Arbeitens) eines Menschen. Die Ljubljanaer/Laibacher Ursulinenkloster, einmal eine der größten mitteleuropäischen Frauenschulinstitutionen, ist heute fast zur Gänze übersehen.

Die slowenische Geschichte ist mit Frauenorden eng verbunden. Die hl. Hemma von Gurk gründete im Jahr 1043 das Benediktinerfrauenkloster, aus dem sich dann 1072 die Diözese Gurk-Klagenfurt entwickelte. Das Archiv der Dominikanerinnen aus Velesovo/Michelstetten ist sehr wichtig für unsere mittelalterliche Vergangenheit. Prešerns Sicht auf die Ljubljanaer/Laibacher Ursulinen wurde in einem der ersten „Hoheslieder“ der Frauenliteratur festgehalten.

Die Geschichte der Frauenklöster in Slowenien geht in die antike Emona zurück, wird in Koper fortgesetzt und erreicht mit den Orden der Benediktinerinnen, Klarissen und Dominikanerinnen die typische europäische Siedlungsstruktur. Ihre Präsenz in den mittelalterlichen Städten bildet die bürgerliche Kultur und entwickelt die Gegebenheiten für einen einfacheren Aufstieg der Frauen auf unserem Gebiet. Mit der Beschäftigung von Klosterpersonal in größeren Frauenorden wurde auch die Beschäftigung und praktische Berufsausbildung für Mädchen vom Land möglich (Hilfssanitäterinnen, Putzfrauen, Köchinnen, Gärtnerinnen, Stallmädchen, Kellermeisterinnen, Angestellte in Frauengefängnis). Die Frauenorden wurden so Teil der slowenischen Zivilisation und Kultur, fielen aber auch zum Opfer der kommunistischen Revolution. In der demokratischen Gesellschaft der Republik Slowenien suchen sie eine neue Identität, denn sich haben in jeder demokratischen Gesellschaft ihren Platz fix gesichert. Es handelt sich dabei um eine Berufung und Anpassung an neue Verhältnisse, ihre Arbeit überschreitet jedoch immer noch die verfügbaren finanziellen und geistlichen Kräfte der Frauenorden.